

«ΤΟ ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ»

Της Μάχης, Της Αράχωβας 1826 Καραϊσκάκης - Μουστάμπης

Τραγούδι στ' αρβανίτικα, με ειδικά καθαρώς ιστορικό θέμα — δηλ. για μάχες πολέμους επαναστάσεις— στη Σαλαμίνα και γενικά ακόμα, στον ευρύ Κύκλο της, είναι κατιτί μπορούμε να πούμε, από όσα γνωρίζω, σπάνιο, αν όχι τέλεια ανύπαρχτο.

Κυρίως και πάγια το τραγούδι, ιδίως του χορού εδώ, είναι λυρικό με θέμα τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ύμνος προς την αγάπη, την εμορφιά, την παλληκαριά, το χορό, τα νιάτα, τη δουλειά και σε ότι άλλο ενδιαφέρον της συνηθισμένης ζωής στη μικρή κοινωνία των χορευτών του τόπου.

Βρίσκουμε μόνον, σε όλη αυτή τη γεωγραφική περιοχή, κάπου-κάπου ανάρια, κάποιο τραγούδι — κι όχι του χορού των γυναικών— με θέμα, ένα πούγινε σημαντικό συνταραχτικό περιστατικό, απ' την κοινωνική ζωή (σκοτωμό, απαγωγή, ληστεία κλπ.) χωρίς άλλη προέκταση.

Εξαιρεση σ' αυτό αποτελεί, ένα μονάχα Αρβανίτικο τραγούδι, με καθαρά ιστορικό θέμα, που μπόρεσα να πετύχω στην πατρίδα μου, τη Σαλαμίνα, που αναφέρεται στη μάχη της Αράχωβας και στην εκεί περιφανή νίκη των Ελλήνων στις 24 Νοεμβρίου 1826.

Για την ίδια υπόθεση, έχει περισωθεί και ένα δημοτικό τραγούδι στην Αλβανία που μιλάει μάλιστα εκεί και για τη Μπουμπουλίνα.

Σ' αυτήν την περίφημη μάχη της Αράχωβας, φανερώθηκε κι έγινε πασίδηλο το εξαιρετικό στρατηγικό δαιμόνιο, η ικανότητα της επιβολής νικηφόρας πειθαρχίας σε ένα ατάκτων κακοεφοδιασμένο στράτευμα, και η κρυστάλλινη αντίληψη περιστάσεων του αρχηγού των επαναστατών, Γιώργη Καραϊσκάκη. Που, ανάλογα μ' αυτές, μ' επιβαλλόμενες αρμόδιες κατευθύνσεις ενεργούσε, προέκρινε με οξυδέρκεια να ορμά, όπου και οπότεν ήταν στην ακμή οι ευνοϊκές γι αυτόν συνθήκες, με τη ριξηκέλευθη αποφασιστική αφοβία του. Απέναντι μάλιστα, όπως στην περίπτωση ετούτη, σε ένα υπερπολυπληθέστερο καλοοργανωμένο στράτευμα, με επικεφαλής, ένα ανεγνωρισμένης αξίας επιτελείο στρατηγών με κορυφή τους, έναν αντίπαλο αδιαφιλονίκητης παραδοχής κι επίλεκτο πολυφημι-

σμένο στρατάρχη, τον Αλβανό, Μουστακιαφεζέμπεη, ή απλώς όπως στα ιστορικά βιβλία αναφέρεται, Μουστάμπεη. Αυτός, είχε προσέτι και μεγάλη πείρα πολεμική, γιατί καθώς λέει ένα Αλβανικό δημοτικό τραγούδι είχε εκστρατεύσει και νικηφόρα πολεμήσει ακόμα, και στην Αίγυπτο.

Εκεί, τότε στην Αράχωβα, εκμεταλλεζόμενος με σύναυση και τις ευνοϊκές γι' αυτόν συνθήκες, ενός τότε φοβερού χειμώνα, κατόρθωσε να κατασυντρίψει το σπουδαίο εκείνο τουρκικό στράτευμα, που οι μισοί στρατιώτες τους —εκατοντάδες νεκροί— έμειναν άταφα κουφάρια, εκεί στον κάμφο, τις πλαγιές και τις ρεματιές της Αράχωβας.

Και το σπουδαίο, πως η νίκη επετεύχθηκε χωρίς ουσιαστικά και διόλου σχεδόν, απώλειες Ελλήνων στρατιωτών. Όπως ακόμα και το σημαντικότερο, απ' την άλλη μεριά, το θάνατο του ίδιου του στρατηγού Μουστακιαφεζέμπεη, του αδερφού του, στραγητού Καραφίλμπεη,¹ και άλλων πολλών επίλεκτων σημαντικών ανώτερων τούρκων αξιωματικών του επιτελείου αυτού του τουρκικού σώματος που κυριολεκτικά αφανίστηκε. Ένα καίριο πλήγμα αυτό, για τον τούρκο γενικό, αρχιστράτηγο, Αλαμάνας—Αθηνών Κιουταχή.

Επακόλουθο προσέτι κύριο και σημαντικό για τους Έλληνες με σοβαρότατη ευεργετική συνέπεια, αυτής της λαμπρής νίκης των Ελλήνων, εκτός από την ενθουσιαστική εξύψωση του ηθικού των επαναστατών, και τούτο το πρακτικά ουσιαστικότερο: Ο εφοδιασμός των στρατιωτών του Καραϊσκάκη, με πλούσιο και άρτιο όπλισμό, από το πλήθος των λαφύρων του διαλυθέντος τουρκικού στρατεύματος.

Αποδεικτικό του πλήθους των νεκρών τούρκων, είναι το ότι κατά την επικρατούσα τότε βάρβαρη τούρκικη συνήθεια, οι νικητές στήσανε στην Αράχωβα τρόπαιο από τριακόσια Τούρκικα κεφάλια, και στη Σαλαμίνα όμοιο από εβδομήντα τέτοια, που τα αποστείλανε στο νησί τους, οι Κουλουριώτες καπεταναίοι Γιάννης Κριτσιόκης, ή Μάκρας (απ' το πανύψηλο μπόι του) και Γιάννης Βιέννας, που λάβανε μέρος σ' αυτή τη μάχη με άλλους 250 Κουλουριώτες οπαδούς τους. Τούτο, έγινε τότε, για να τονωθεί το ηθικό και άλλων πολλών επαναστατών που έμεναν οκνοί κι αργόσχολοι στη Σαλαμίνα, καθώς και για την ενθάρυνση των πολυπληθών της Σαλαμίνας προσφύγων, που είχαν εισρεύσει στο νησί, για να σωθούν απ' τους εχθρούς κατά το: «πήγε η ψυχή μου, στην Κούλουρη».

Οι ένα γύρω κει, κοντινοί της Αράχωβας —από Λειβαδιά, Λαμία— Αλβανοί, πολύ συμπόνεσαν και θρήνησαν με το παρακάτω τραγούδι αυτόν τον λεβεντόκορμο και πανέμορφο (όπως λέει η παράδοση) στρατηγό τους

1. Στα βιβλία αναφέρεται λανθασμένα «Καριοφίλμπεης» - όχι. Το σωστό είναι «Καραφίλ» = Γαρίφαλος.

Μουστακιαφεζέμπεη. Το «Μουστά-μαυροβοστρυχοχαίτη» Αλβανό πολεμιστή. Αυτό με πληροφόρησαν, γύρω κει στα 1930, τρεις γέροντες Σαλαμίνοι, που νέοι, εκεί που δούλευαν σ' αυτόν τον τόπο τότε για κατράμι και κάρβουνο στα 1865 περίπου είχαν ακούσει τούτους τους στίχους του θρήνου του Μουστάμπεη από Αρβανίτες της περιοχής που τους τραγουδούσαν τότε ακόμα. Οι γέροι ήσαν: Γιάννης Πανούση Βιλιώτης (1840-1930). Αφού ο πατέρας του είχε πολεμήσει σ' αυτήν την περίφημη μάχη, ο Γιάννης Νικ. Κριτσίκης (1848-1935), ανιψιός του προαναφερθέντος καπετάν Γιάννη Κριτσίκη (που σκοτώθηκε μετά, στη Μάχη Φαλήρου 27-4-1827) και ο Μήτρο-Γαρείος ή Καραμούτσος που πέθανε κοντά εκατοχρονίτης στα 1936.

Σε τούτο το τραγούδι, ή μάλλον, τους λίγους στίχους μόνον του τραγουδιού που θυμόντουσαν οι τρεις αυτοί γέροντες Κουλουριώτες, η αρβανίτικη λαϊκή μούσα θρηνεί για το σκοτωμό του σημαντικού στρατηγού τους —ενός παράλληλου γιαντούς χαμού, με του Μάρκο - Μπότσαρη των Ελλήνων— κι εκφράζεται όχι σε υβριστική περιφρόνηση, αλλά σα διαπίστωση για το ειρωνικό παράξενο του «γραφτού της μοίρας» του κισμέτ. Και λέει στον επισφραγιστικό εκεί τελευταίο στίχο «ο βάτραχος της Λειβαδιάς - σκότωσε το λιοντάρι...». Δηλ. ο διαβολικός μαυροπρόσωπος μαχητής, με κάπως γουρλωτά τα μάτια, Καραϊσκάκης, που κι ο Κολοκοτρώνης φιλικά τον αποκαλεί, σε επιστολή του: «γύφτο-γύφτο...» αφάνισε το πανέμορφο μαυροχαίτικο λιοντάρι. Και σε προέκταση, ο συσπειρωμένος Δαυΐδ, τον φανταχτερόκορμο Γολιάθ, ο Γραικοχριστιανός, νέος Νέστορας υπόδουλος ραγιάς καπετάν Γιώργης, τον χρυσοστόλιστο σε καλλονή υπερφίαλο, νέο Λιαίο στη δούλεψη του σουλτάνου Μωαμεθανό, Μουσταφά αφέντη — το γραφτό: της μοίρας!..

Το τραγούδι πρωταξαρχής, μ' έναν επιγραμματικό στίχο μας πληροφορεί, για το πού, και τί γίνεται στο θέμα της υπόθεσής του — μια καθάρια εισαγωγική κατατόπιση.

Βρισκόμαστε, λέει σε στρατόπεδα και πολεμικές κοχλάζουσες παντού εδώ επιχειρήσεις, της Αττικοβοιωτίας και Φθιωτιδοφωκίδας: «Απ' Αθήνα ως Αλαμάνα, πολλοί καπεταναίοι - Μεγάλος πολεμικός οργανισμός...». Μετά, άμεσα —κατά τη βαρεία σημασία του— λέει: μα, το Μουσταφάμπεη (τον πρώτο σημαντικό) τον σκότωσαν! Και να το τραγούδι:

«Θρήνος για το Μουστάμπεη των Αλβανών της Φθιωτιδοφωκίδας»

*Τσσε ντ' Αθίνε ντ' Αλαμάνε - σοούμε καπετάνερ γιάνε.
σοούμε καπετάνερ γιάνε - πό, Μουσταμπεϊν έ βράνε.
κούσσ έ βράου Μουσταμπεϊνε - τσσ'ίσσ νιε ίλλ γκά γκιάκου ίνε;*

πο, εβράου Καραϊσκάκι - φακιεζίου, μουστάκι γκλιάτι.

«... μπερτεκόσα ε Λιβαδίσε - βράου, ασλλάν' έ σκιπερίσε!..

Απ' την Αθήνα ως την Αλαμάνα —πολλοί είναι καπεταναίοι
πολλοί είναι καπεταναίοι — μα, σκοτώσαν τον Μουσταμπέη!

Ποιός σκότωσε το Μουσταμπέη — που απ' το αίμα μας, ήταν ένα αστέρι;
Μα, τον σκότωσε ο Καραϊσκάκης — ο μαυροπρόσωπος, ο μακριμουστάκης.
«... ο βάτραχος της Λειβαδιάς — σκότωσε, το λιοντάρι της Αρβανιτιάς!...»

Το δεύτερο τραγούδι, που εδώ πιο κάτω καταχωρίζεται, είναι γνωστό στον Αλβανικό χώρο. Μία του, πλήρης μορφή μπορούμε να πούμε, έχει δημοσιευθεί σε μια συλλογή παλιών δημοτικών τραγουδιών του Ευθύμη Μίτκου απ' την Κορυτσά, με τον τίτλο «Αλβανική Μέλισσα» (Μπλιέττα Σκιπετάρε) που τυπώθηκε στα 1876 στην Αλεξάνδρεια. Είναι πλούσια περιγραφικό για τις διέπουσες συνθήκες της Μάχης της Αράχωβας το άσμα, και είναι καταφανής η επιθυμία και προσπάθεια του λαϊκού ποιητή να μας πληροφορήσει για τις δυσμενείς συνθήκες και αντίξοους παράγοντες που σαν αναπότρεπτη συνέπεια συνετέλεσαν κατά την άποψή του, στην πλήρη καταστροφή των Τούρκων και το θάνατο του Μουσταφάμπεη του ίδιου και όλων των επιτελικών του.

Φανερό είναι, πως ετούτο, είναι μια παραλλαγή του προηγούμενου εδώ λιγόστιχου τραγουδιού, ή τσάε και το ένα ίδιο τραγούδι, και στίχοι του είναι σε περικοπή, τα στιχάκια του προηγούμενου, που έχει όμως μέσα του, τούτο το σημαντικότατο. Έχει (το πρώτο), στίχους που δεν υπάρχουν στο πιο κάτω, που είναι και τόσο σημαντικοί, με τα όσα σε παραλληλισμό των δυο αντίπαλων αναφέρει, σύμφωνα με τις προσωπικές συμπάθειες και τη μοίρα.

Το Αλβανικό δημοτικό τραγούδι «Ο θάνατος του Μουστακιαφεζέμπεη, στην Αράχωβα, 1826»

*Ανθίν' ε μέρα Ανθίνε ντέλ έ σσίχ ασκίερ κιε βίjnνε,
Μουσταμπέου με Ντράμαλινε σέλλενε γκίθε Σκιπερίνε.
κιε ντ' Ανθίνε έ ντ' Αλαμάνε γιάνε σσούμε καπετάνε.
φρίκεν, Μουσταμπέουτ για κάνε.*

*Μουσταμπέου κά Λιβαδίνε, Ταρέγια λιουφτόν' Ανθίνε
Κούσσ ί σσέλι μάλιετ έ λίαρτε - Μουσταμπέου πιτσκοιλεάρτε
κούσσ ί σσέλι μάλιετ με μπόρε; Μουσταμπέου φουστάν' χόλλε.
μού ντε περμπί Ρεχόβε, γκίθε μπαϊράκετ ούμπελιόδε.
μπίε σσί, εμπίε νιμπόρε. Μουσταμπέου ντερτόν νταμπόρε.
ουβρά μπέου Βετουλεχόλλι.*

ουβρά δέ Θοδὸρ-Ολάνι, ἐ γκοτίνι καπετάνι. [ο Καραϊσκάκης]
 τσσε κεσσοτού, ο Μουσταμπέ; — «νεντε ντίτ μουχασερέ
 πά μπουκ' ἐ πά ντζεπχανέ — να βράν' ἐ νά μπένε δέ.
 Τίν' ο Μουσταμπέε, Μισίρι; περέτ ντίχμε γκά βεζίρι;
 ντίχμε σκά γκά τί τε βίνιε. Τάρε Τζούτι, μπέτ ν' Αθίνε.
 — «ό, σσόκε να βιέν ιμντάτι Υσενμπέου γκά Μποτζσιγκράτι»
 — Μορέ, Υσενμπέε Ντεβόλλι, πλιάσστε λίοπα κιε τε πόλλι,
 εδέ ντέμι κιε τε μπόλλι — Υσενμπέου, ντίχμε σνά σόλλι!..
 Τί μοί κούλλε, ἐ Λιβαδίσε, κού ἐ κέ τριμν' ἐ Σκιπερίσε;
 — Κού τε τά ντί, άχ! ούν' εμιέρα;... Ντε Ρεχόβε ἐ φρούρι έερα...
 «Σιχαρίκν μοί Μπουμπουλίνε να βράνε Κιαφεζεσλίνε».
 — «Ψέ μά θάτε κετε φιάλε μ' έρδι κέκν, σί περ νιε ντιάλε...
 τε μά ζεν — κέσσιν τε γκιάλλε, μπούρρ' έ κέσσε τε μάρρε
 τ' ά παγκεζόνιε με πάρε, τε ζίνια γκά κεγιό φάρε!
 Ούμπουμπου! ό Μπουσταμπέε, σέτσσ' τε κιάν νιε ζόνιε ερέ.
 πεντζερέ μπε πεντζερέ, σσόκν ντε Σκιπερί τί, σλιέ.
 «... Κιαφεζέζας, ό τε ζίη — ουσοάι ού μπετε χί»

(Τούτος ο τελευταίος στίχος, είναι επίλογος τραγουδιού, στο σκοτωμό
 ανεψιού του, στην Αθήνα).

Η μετάφρασή του, από τον συγγραφέα

Αθήνα, η κακότυχη Αθήνα, έβγα και ιδές, ασκέρι πούρχονται:
 ο Μουστάμπης με το Δράμαλη ποσ φέρνουν την Αρβανιτιά ολόκληρη.
 απ' την Αθήνα ως την Αλαμάνη καπεταναίοι είναι πολλοί,
 τον τρόμο έχουνε, του Μουστάμπη!
 ο Μουστάμπης, τη Λειβαδιά κρατά — ο Ταρέγιος, στην Αθήνα πολεμά.
 ποιος τα πάτησε τα ψηλά βουνά; ο Μουστάμπης με τα χρυσάρματα
 ποιος πάτησε τα βουνά τα χιονισμένα; ο Μουστάμπης με την αλαφριά
 φουστανέλλα.
 Εκεί στη βρύση, πλάϊ στην Αράχωβα, τα μπαϊράκια όλα μαζώχτηκαν.
 ρίχνει βροχή και χιόνι ρίχνει — ο Μουστάμπης στο βαρύ χιόνι ξανοίγει
 Σκοτώθηκε ο Λεπτοφρύδης.
 Σκοτώθηκε κι ο Θοδὸρ Ολάνης — τον βάρεσε ο Καπτάν (Καραϊσκάκης)
 ω, Μουσταμπέη, πώς έτσι, έγινε; — «Εννιά ημέρες μας πολιορκήσανε,
 χωρίς εφοδιασμό, δίχως ψωμί — μας τσάκισαν μας βάλαν στη γη.
 Θολούρα, ω, της Αίγυπτου (πολεμιστή) Μουστάμπη — απ' το βεζύρη,
 προσμένεις ενίσχυση;
 Δεν υπάρχει για σε, νάρθει βοήθεια — ο Τάρε-Τζούτι, κρατήθη στην Αθήνα.
 — «Ω σύντροφοι, ενίσχυση! — Ο Υσενμπέης, μας φτάνει από το
 Μποτζίγκρατι».

— Μωρέ, Υσενμπέη Ντεβόλη «η γελάδα που σεγέννα, να είχε σκάσει (ψοφήσει)

ως και κείνος ο ταύρος, που σέσπερνε... ο Υσενμπέη, βοήθεια, δε μας έφερε! Εσύ, το κάστρο της Λειβαδιάς, πού τόχεις το παλληκάρι της Αρβανιτιάς; Πού, να στο ξέρω, αχ, η δύστυχη! — Στη Ράχωβα, τον πήρε ο αγέρας (πολέμου)

«Ω Μπουμπουλίνα, συχαρίκι — μας σκοτώσαν, τον Μουστακιαφζέζμπέη» Τι μούπατε το λόγο αυτό;... μούρθε κακό, ως σ' ένα γιό!

Να μου τον πιάναν, τόχα, ζωντανό — γι' άντρα μου, τόχα, να τον παντρευτώ. Θα τον βάφτιζα μετά, νάπιαν' απ' αυτή σπορά!

Ω, πω, πω! Ω, Μουσταμπέη — το πως, μια νια κυρά, σε κλαίει...

Παραθύρι σε παραθύρι, συντρόφους (όμοιους σου) στην Αλβανία δεν αφήνεις πια.

«... ω, Κιαφεζέζιδες, οι μαύροι — εσβύσατε, γίνατε στάχτη!»

Στα παραπάνω τελευταία στιχάκια του λαϊκού Αλβανού ποιητή βλέπουμε να μας λέει πως, ως κι απ' το αντίπαλο στρατόπεδο το Ελληνικό το θρήνησαν το καλό με αναγνωρισμένη παντού αξία, παλληκάρι, το Μουστά, κατά το γνωστό: «τον κλαψαν φίλοι κι οχτροί» το παροιμιακό, σε τέτοιες περιπτώσεις λεγόμενο Τόσο, που ως κι αυτή η ηρωϊκή Αρβανίτισσα καπετάνισσα των Γραικών Μπουμπουλίνα μίλησε κι είπε, όταν της τόπαν το νέο: «... μούρθε κακό, ως νάχασα ένα μου γιό!.. ήταν άντρα να τον πάρω εγώ!»

Τώρα, το παραπάνω για τη Μπουμπουλίνα, είναι άραγε μόνον μια εικόνα που μας δίνει ο στιχουργός για να μας δώσει στέρια, με έκδηλα πιστήρια, την παντού διακηρυγμένη βροντερά, αξία και παλληκαριού αυτού (του στην άλλη όχθη, Μάρκο Μπότσαρη, των Αλβανών) Μουσταμπέη; Ή, μήπως είχε κάποια ετούτο πραγματική πιστότητας βάση. Δηλ. ήταν, είχε γίνει, κάποια συζήτηση για ένα τέτοιο, όπως στο τραγούδι λέει, το στόμα της καπετάν—Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας, συνοικέσιο, που η έκρηξη της Ελλ. Επανάστασης εσταμάτησε στη μέση;.. Άλλωστε, κι οι δυο τους Αρβανίτες...

Ποιος να ξέρει... «κού τ' εντίσσι, σέ τσσε κά μπέρντα, βέα πά τσσάρε» «= που να ξέρεις, το τι έχει μέσα, το άσπαστο τ' αυγό!», λέει, η αρβανίτικη παροιμία — και εδώ το άσπαστο τσόφλι, είναι ο ενάμισος αιώνας που από τότε επέρασε. Τι να πεις; Το πιθανότερο φαίνεται νά 'ναι, πως κάτι θάχε προταθεί... Όσο δε, για το ότι σ' αυτό το δημοτικό τραγούδι των Αλβανών γίνεται λόγος για Έλληνες του Αγώνος, αυτό δεν είναι στην Αλβανία κάτι το σπάνιο. Πολλά τραγούδια της τότε, στα 1821 εποχής, αναφέρονται σκεί με θέμα τους αγωνιστές της Έλλης. Και όχι δε μόνον για πολεμιστές της Ηπείρου, όπως πολλά μιλάνε απ' αυτά τα τραγούδια, για Μποτσαραίους, Τζαβελαίους κ.λ.π., μα και για Μωραΐτες ακόμα. Όπως, για τους συνεργα-

ζόμενους κατά των Τούρκων, Κολοκοτρώνη και Αλβανού Αλή Φαρμάκη, τον οποίον προσπάθησαν τότε οι Τούρκοι με πολλές υποσχέσεις κι αμοιβές να πείσουν να τους παραδώσει τον βλάμη του, Κολοκοτρώνη.

Μα ο πιστός-μπεσαλής Αλβανός, σθεναρά, «όχι» τους απαντάντησε κατά το τραγούδι:

«Αλί Φαρμάκι»

(Αρμπερίστ έ Γκρεκιjs)

Γκίθε μπότα, λέ τε θόνε,
ού σ' εγιάπ Κολλοκοτρόνε,
γιάμ Αλί Φαρμάκι ού,
κι' έ σσπίε γκιάκουνε γκιέρ νε γκιού!

Ας το ειπεί, και η Γη όλη,
δε δίνω εγώ τον Κολοκοτρώνη,
ο Αλή-Φαρμάκης είμ' εγώ,
που το πάω το αίμα, ως το γόνατο!

Τούτο το τραγούδι, μου το έδωσε στα Τίρανα φιλικά, στο Institut Kulturrese Popullore (με στοιχεία του αρχείου: «Kenge Popullore Historike, 1956, f, 267) ο εκεί διευθυντής, Κεμάλ Χατζηχασάν, με τις εξής πληροφοριακές γι' αυτό σημειώσεις του φακέλλου του:

Ιον «Αλή Φαρμάκης. Αλβανός από το Μοριά, στενός φίλος και συνεργάτης με τον Κολοκοτρώνη στα 1808. Οι κυβερνητικές δυνάμεις-στρατιώτες του Τούρκικου κράτους, επολιόρκησαν τον Κολοκοτρώνη στο σπίτι (στο Λάλλα) του Αλή-Φαρμάκη. Εκείνοι (οι Τούρκοι) προσπάθησαν με διάφορες και πλούσιες υποσχέσεις, για να πείσουν τον Αλή, για να παραδώσει τον φίλο του. Αλλά, ο Αλή Φαρμάκης, μένει σταθερός, έτσι όπως τον παρουσιάζει το τραγούδι».

2ον Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ένας από τους ηγέτες των Αμαρτωλών Ελλήνων, που πολεμάει εκείνα τα χρόνια εναντίον των Τούρκων για την ελευθερία της Ελλάδας».

Σε δυο τέτοια δημοτικά τραγούδια της Αλβανίας, βρίσκουμε ότι, το σωστά καλοπρόφερτο όνομα του ηρωϊκού Κατσαντώνη είναι: «Κίτσ' Αντώνης» (= Χρήστο—Αντώνης, δηλαδή) — το πρώτο, φανερό στέκει, πως είναι παραφθορά του.